

ПРИЛОЗИ

Одбор за изворе српској Права Одељења друштвених наука Српске академије наука и уметности и Правни факултет у Београду организовали су 26. децембра 1988. научни скуп под називом „Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века“. Конкретан повод за одржавање овог скупа биле су 100-годишњице два знаменита устава Србије — сто педесет година од доношења Устава од 1838. и сто година од доношења Устава од 1888, вероватно најнапредније устава у уставној историји Србије у поменутом временском раздобљу. Међутим, жеља организатора била је да се на овом скупу осветле корени уставности у Србији, изложе одлике њеног уставног развитка и истакну различити видови уставности у њој. Очекивало се да ће са скупа поћи и неке сујестичје за решавање савремених уставних проблема Србије и бити извучене многе поуке на њом пућу. На скупу је поднето двадесет три реферата, после којих је уследила не нарочито дуа (збој крајкоће времена које је сшјало на расположењу), али садржајна дискусија.

Иако ће реферати бити објављени у Посебној публикацији САНУ, редакција „Анала“ је одлучила да и на страницама факултетској часописа буду забележени најзначајнији акценти с овог научног скупа, па је у том смислу замолила све референте да украјко изложе за „Анале“ основне идеје својих реферата. Сви референти љубазно су се одазвали том Позиву, на чему им редакција „Анала“ изражава Посебну захвалност.

Слрчуну редакцију ових Прилоа извршио је проф. др Рајко Марковић.

*Др Миодраг Јовичић
дописни члан САНУ*

UDK — 342.4 (497.11)

УСТАВИ И УСТАВНОСТ СРБИЈЕ У СВЕТОСТИ АКТУЕЛНИХ УСТАВНИХ БОРБИ

Већ за време првог српског устанка рађа се идеја о органичавању власти путем права, тако да се 1808. и 1811. доносе акти који имају карактер уставних закона и делимично регулишу уставну материју, пре свега организацију власти. Значи, идеја уставности, *повит* и у светским размерама, већ је тада ухватила корена у Србији.

А потом, тек што је хатишерифима од 1830. и 1833. добила аутономан статус у оквиру Турског Царства, Србија, упркос противљењу великих сила, доноси 1835. самостално свој први устав. Тиме је Србија стала у ред малобројних држава које су у то време имале своје уставе. Овом, првом српском уставу следило је током постојања Србије још укупно пет устава.

Устави у Србији, доношени у периоду брзог развоја земље, били су, узевши све у обзир, у служби друштвеног прогреса. Они су српско друштво вукли напред и, отварајући му нове могућности, били, по правилу, за један корак испред стварног стања.

Устави Србије, готово сви налазе се, и по својој форми и по садржини, на нивоу европске уставности свога времена. Узимајући у обзир време и услове доношења, то су акти на које можемо бити поносни и од којих се чак и данас можемо учити. Наши данашњи уставни по много чему, у низу својих елемената и својстава, не могу издржати поређење са, рачи-мо, уставом чију стогодишњицу обележавамо ових дана, Уставом од 1888.

Нагласак у излагању стављам на истицање раног ступања Србије на пут уставности и континуираног развоја те уставности. Србија је (с изузетком Турског устава од 1838) увек имала устав који је сама доносила.

За разлику од Кнежевине и Краљевине Србије, данашња СР Србија не располаже уставотворном влашћу, њен највиши орган, Скупштина, не може сама да донесе, односно промени републички устав. На акт о промени устава, усвојен у Скупштини Републике, неопходно је да своју сагласност дају скупштине две аутономне покрајине. Имајући у виду да је вршење уставотворне власти сублимисани израз државности, јасно је да је тиме државност СР Србије у самој својој суштини оспорена.

Устави СФРЈ и СР Србије од 1974, су не само акти пуни разноврсних слабости, и у погледу форме и у погледу решења која садрже, они су у исто време и докази једне велике историјске неправде учињене Србији. Земља са најдужом државношћу и уставношћу, земља чији је народ поднео највеће жртве и за стварање Југославије 1918. и за њено опстајање у току непријатељске окупације и народноослободилачке борбе, република која је, на крају крајева, иако окупља само две трећине српског народа, највећа у федеративној Југославији — заиста није „заслужила“ да у тој Југославији буде дискриминисана у односу на остале републике, да једино она не располаже уставотворном влашћу и да није у стању да на читавом свом интегралном подручју врши оне државне функције које друге републике не сметано врше.

Та велика историјска неправда мора бити исправљена. Србији се мора вратити изгубљена државност и поново омогућити вршење уставотворне власти.

У уставним борбама које се у нас воде ових година и које ће се посебно водити следећих година, положај Србије је контрадикторан. Уставноправно, њена позиција је слаба, и у Федерацији и у самој Републици. Она ће морати да пређе многе формалне баријере које је деле од добијања равноправног статуса у Федерацији и од права на самостално уређивање односа у сопственој кући. Међутим, њену снагу чине велики материјални и људски потенцијал и, пре свега, као никада до сада, остварена хомогенизација нације, јединствено изражавање захтева грађана за државношћу Републике и уређивање положаја аутономије у њеном саставу. То све Србији даје велику снагу и ојачава њену фактичку позицију у борби за уставне промене.

Ако они који воде Републику буду, слушајући глас народа, показали и мудрост и чврстину, за које већ има знакова да их поседују, Србија може поново постати достојна своје уставне историје. Пут уставног развитака, започет пре више од сто педесет година, моћи ће, после прекида проузрокованог Уставом од 1974, да буде поново настављен доношењем новог устава којим ће бити конституисана савремена, снажна и демократска Србија.